

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Koron

Državljanstvo v FLRJ, SFRJ in RS

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Koron

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Državljanstvo v FLRJ, SFRJ in RS

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

ZAHVALA

Mentorju, izrednemu profesorju doktorju Andreju A. Lukšiču.

Očetu in družini.

Kantavtorici, pesnici in čarovniški igralki.

Državljanstvo v FLRJ, SFRJ in Republiki Sloveniji

Rousseaujeva družbena pogodba opredeli sporazum med člani skupnosti in skupnostjo samo, ključno vlogo državljanstva pa najdemo v francoski revoluciji. Francoska buržoazna revolucija je imela velik pomen pri oblikovanju nacionalne zavesti v Franciji in sploh kot vzorec evropskega in nemalokrat tudi izven evropskega razvoja. Vpeljan je bil nov element, oziroma pristop k preučevanju državljanstva in politične skupnosti, ki je postal politično ideološki. Marshallovo državljanstvo, kot moderni koncept, pa temelji na univerzalnih socialnih pravicah, ki naj bi zagotavljale enakost statusa in tako zmanjševale neenakosti, kot posledice kapitalističnega tržnega sistema. To državljanstvo vsebuje politične, civilne in socialne elemente, socialno državljanstvo pa je odraz nastanka države blaginje v 20. stoletju in vključuje pravico do socialne varnosti in družbene blaginje. Marshallov argument v prid razširitve državljskih pravic, ki bi zajele tudi osnovne socialne pravice, kakršne so zdravstveno varstvo in izobraževanje, je bil ta, da spodbudi občutek nacionalne pripadnosti in identitete. To naj bi pripomoglo k integraciji nekdanj izključenih skupin v skupno nacionalno kulturo in predstavljalo vir nacionalne enotnosti in lojalnosti. Pogoji za pridobitev državljanstva Federativne ljudske republike Jugoslavije, Socialistične federativne republike Jugoslavije in samostojne Republike Slovenije so se razlikovali, in te razlike so oblikovale različne politične skupnosti. Spremembe zakonodaje o izbrisanih v Sloveniji, pa so vplivale oziroma zgradile koncept državljanstva novonastale države.

Ključne besede: *državljanstvo, koncept, izbrisani.*

FPRY's, SFRY's and Republic of Slovenia's citizenship

Rousseau's social contract determines settlement between members of community and community itself but key role of citizenship was determined during French Revolution. French bourgeois revolution had core significance in developing national identity in France and became a pattern of development followed by European as also in many cases Non-European area. New element for study citizenship and political community which became politically ideological had been introduced. On the other hand Marshall's citizenship, as modern concept, is based on universal social rights, which should assure equal social status and as that reduce inequalities entailed by capitalistic economic system. This kind of citizenship includes political, civil and social elements as a result social citizenship is reflection of 20th century formation of treasury and includes right for social security and public welfare. Marshall's argument in behalf of widening civil rights, which should also include basic social rights as health care and education, is to foster a sense of national citizenship and identity. That should contribute to integration of once excluded groups into common national culture and also present origin of national unity and loyalty. Terms for acquisition citizenship between Federal People's Republic of Yugoslavia, Socialistic Federal Republic of Yugoslavia and independent Republic of Slovenia had differ and as a result formed different political community. Legalization change considering Erased in Republic of Slovenia influenced on a concept of citizenship in new established state.

Key words: *citizenship, concept, Erased.*

Kazalo

1 UVOD.....	7
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 Cilji	9
2.2 Raziskovalno vprašanje	9
2.3 Metode preučevanja	9
3 ZGODOVINA DRŽAVLJANSTVA	10
3.1 Marshallov koncept državljanstva.....	10
3.1.2 Posledice modernega (Marshallovega) koncepta državljanstva	11
3.1.3 Strategija integracije izključenih skupin	12
3.2 Državljanstvo v francoski revoluciji	14
3.2.1 Rousseaujev koncept	16
4 SPREMINJANJE ZAKONODAJE O DRŽAVLJANSTVU V SLOVENIJI OD ČASA FLRJ DO RS	19
4.1 Zgodovina zakonodaje v FLRJ	19
4.2 Zgodovina zakonodaje v SFRJ	21
4.3 Zakonodaja RS in izbris	24
4.3.1 Zakon o tujcih in izbris	27
4.3.2 Zakoni o dopolnitvi zakona o državljanstvu.....	28
4.3.3 Odločitve ustavnega sodišča o problematiki izbrisanih	32
4.3.4 Vloga ustavnega sodišča	34
5 SKLEP	35
6 LITERATURA.....	39

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
SFRJ	Socialistična federativa republika Jugoslavija
RS	Republika Slovenija
LRS	Ljudska republika Slovenija
SRS	Socialistična republika Slovenija

1 UVOD

V diplomski nalogi se bom osredotočila na zgodovino zakonodaje oziroma zakonodaje o državljanstvu v treh različnih obdobjih na slovenskih tleh. Najprej v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji, nato Socialistični federativni republiki Jugoslaviji in nazadnje samostojni Republiki Sloveniji. Na začetku se ne morem izogniti zgodovini državljanstva oziroma zgodovini koncepta državljanstva. Zaradi omejenega obsega naloge sem se v tem delu posvetila le nekaterim avtorjem. Najprej modernemu konceptu Marshallovega prispevka k zgodovini državljanstva, ki temelji na univerzalnih socialnih pravicah, te pa naj bi zagotavljale enakost statusa in tako zmanjševale neenakosti, ki so posledice kapitalističnega tržnega sistema. Svoj vrhunec pa je državljanstvo kot koncept in ideološki konstrukt doseglo v francoski revoluciji. Koncept nacije je v zgodnjih letih francoske revolucije pomenil prvo hipotezo konstrukcije ljudske hegemonije in prvi zavestni manifest nekega družbenega razreda (Negri in Hardt 2003, 94). Kot podlago oziroma osnovo francoske revolucije bom predstavila Rousseaujevo misel. Družbena pogodba v Rousseaujevi perspektivi zagotavlja neko višjo obliko svobode, kjer naj bi bili pripadniki skupnosti enakopravni in svobodni. Posamezniki pa svojo svobodo odtujijo in vstopajo v politična telesa svobodni in prostovoljno na podlagi obče volje državljanov, ki je več kot seštevek individualnih volj. Danes je človek v nacionalni državi že ob rojstvu vpet v državljanstvo in politično skupnost. Politično-ideološki kriterij državljanstva je umetni konstrukt, ki ga je ustvarila francoska revolucija in njena tradicija, ki v realnosti ni bil popolnoma uresničen oziroma je vedno imel za osnovo etnični kriterij.

Od leta 1946 naprej so imeli državljani Federativne ljudske republike Jugoslavije enotno zvezno državljanstvo, vsak državljan ljudske republike je bil hkrati državljan Federativne ljudske republike Jugoslavije, vsak njen državljan pa je po pravilu tudi državljan katere ljudskih republik. Od leta 1965 do 1977 je veljalo enotno Jugoslovansko državljanstvo. Leta 1974 je država jugoslovanskih narodov podelila dve državljanstvi – zvezno in republiško. Zvezno je bilo izvedeno iz republiškega in vsak državljan republike je bil tudi državljan Socialistične federativne republike Jugoslavije. Po osamosvojitvi je Slovenija postala samostojna in spremenila zakonodajo, najbolj restriktivno v odnosu do nekdanjih sodržavljanov nekdanje skupne jugoslovanske države. Ta trditev je predvsem vidna na podlagi razreševanja problema

izbranih oseb po osamosvojitvi, kar bom v nalogi skušala dokazati. Slovenija pa je danes tudi del nadnacionalne Evropske zveze, kateri se mora s svojo zakonodajo prilagajati.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilji

V diplomski nalogi se bom osredotočila na zgodovino zakonodaje o državljanstvu na Slovenskih tleh od časa po drugi svetovni vojni oziroma od sprejetja zakona o državljanstvu Federativne ljudske republike Jugoslavije, Socialistične federativne republike Jugoslavije in nazadnje samostojne Republike Slovenije. Opisala bom zakone o državljanstvu oziroma oblikovanje pogojev za podelitev in posedovanje državljanstva znotraj teh političnih skupnosti. Za primer osamosvojitvene zakonodaje Republike Slovenije, ki je del novega koncepta državljanstva novonastale države sem izbrala problem izbrisanih oziroma odnos države, ki ga je ta zgradila do nekdanjih sodržavljanov skupne jugoslovanske države.

2.2 Raziskovalno vprašanje

Kakšna načela so bila uporabljena za pridobitev državljanstva in kako je bilo državljanstvo definirano v SFRJ in samostojni Republiki Sloveniji? Kako se je spreminjala slovenska zakonodaja, ki ureja državljanstvo in kaj je to pomenilo za osebe, ki niso slovenskega etničnega porekla (za primer sem uporabila osebe, ki so bile izbrisane po osamosvojitvi Republike Slovenije)?

2.3 Metode preučevanja

Uporabila sem najprej metodo zbiranja literature pred začetkom pisanja diplomske naloge. Nato sem uporabila metodo analize primarnih (dokumenti, poročila,...) in sekundarnih (strokovne knjige, internetni viri, znanstveni članki,...) virov. S pomočjo deskriptivne metode sem opredelila nekatere pojme in njihove sestavine. Uporabila sem tudi metodo zgodovinske analize in primerjalno metodo s katero sem primerjala zakonodaje različnih obdobj.

3 ZGODOVINA DRŽAVLJANSTVA

3.1 *Marshallov koncept državljanstva*

Marshallovo državljanstvo vsebuje politične, civilne in socialne elemente. Socialno državljanstvo je odraz nastanka države blaginje v 20. stoletju in vključuje pravico do socialne varnosti in družbene blaginje. Takšno državljanstvo, kot moderni koncept, temelji na univerzalnih socialnih pravicah, ki naj bi zagotavljale enakost statusa in tako zmanjševale neenakosti, ki so posledice kapitalističnega tržnega sistema. Tako se vzpostavi vez oziroma odnos med državljanom in viri oziroma bogastvom nacionalne države. Skuša se zagotoviti socialno enakost ljudi na različnih področjih, ki zagotavljajo sodobni razviti družbi dostojno življenje. Socialno državljanstvo se je oblikovalo postopoma, k njemu pa so prispevali laični in religiozni, konservativni, liberalni ter predvsem socialistični reformistični tokovi (Rizman 1980). Marshall zagovarja, da mora državljanstvo zagotavljati vsem državljanom polno in enakopravno članstvo v družbi, kar pa je mogoče le s povečevanjem števila državljanskih pravic. Poudarek pa je na pasivnem upravičenju in odsotnosti dolžnosti participacije v javnem življenju.

1. Politično državljanstvo: pravice državljanov, da volijo svoje predstavnike v parlament (osrednje predstavniško telo) in v druga, zlasti lokalna, v novejšem času pa tudi naddržavna telesa. Seveda pa ta vrsta državljanstva obsega tudi pravico biti izvoljen v ta telesa itd. (Bibič 1997a, 44). Te pravice naj bi se razvile v devetnajstem stoletju (Deželan 2009).
2. Civilno državljanstvo: z njim razumemo sklop pravic in svoboščin, ki sestavljajo avtonomno sfero civilne družbe za razliko od sfere države v ožjem smislu. Sem najprej štejemo pravico do združevanja v politične organizacije in posebna interesna združenja, svobodo govora, izražanja in informiranja, svobodo vesti in verovanja itd. Avtonomijo civilne družbe zagotavlja tudi pravica do lastnine (v pomenu pluralizma lastniških oblik) in kontraktualna svoboda, ki vzpostavlja dogovore odnosov med ljudmi in asociacijami. Bistveni del »svobode od« so osebne pravice kot je pravica do življenja in telesne integritete, pravica do prostosti, do osebne identitete in do nedotakljivosti osebnega in

družinskega življenja, pa tudi t.i. nove pravice kot je pravica človeka, da svobodno odloča o rojstvu otroka, pravica do zdravega okolja itd. (Bibič 1997, 44). Civilno državljanstvo zagotavlja pravno varstvo teh pravic in svoboščin, vključno z modernimi kazensko-procesnimi poroštvi (Bibič 1997a, 44). Po Marshallu naj bi se te pravice razvile v osemnajstem stoletju in naj bi te pravice bile nepogrešljive za individualno svobodo (Deželan 2009).

3. Socialno državljanstvo:

Gre za pravico, da sem v polni meri udeležen v socialni dediščini in da živim življenje civiliziranega bitja v skladu s standardi, ki prevladujejo v družbi« (Marshall 1950, 11).

Marshallov koncept državljanstva temelji na univerzalnih (socialnih) pravicah, ki naj bi zagotavljale »enakost statusa« in tako zmanjševale neenakosti kot posledice kapitalističnega tržnega sistema. Pri tem je potrebno poudariti, da se Marshall ni nikoli zavzemal za odpravo trga. Priznaval je specifično logiko tržnega delovanja in njegove specifične potrebe. Njegov koncept državljanstva vsebuje vizijo družbe, v kateri soobstajajo univerzalne socialne pravice in določene statusne razlike, pogojene z dosežki posameznikov predvsem v sferi izobraževanja in dela. Vloga univerzalnih socialnih pravic je omejevanje razraščanja razredne neenakosti, generiranje s strani tržnega sistema in tako zagotavljanje pravične neenakosti, ki je po njegovih merilih še sprejemljiva in ne ogroža družbenega miru (Kopač 2005).

3.1.2 Posledice modernega (Marshallovega) koncepta državljanstva

V tradicionalnem modelu »državljanstva pravic« je bil cilj tudi spodbuditi nekakšno skupno narodno identiteto med državljani. Državljanstvo ni bil le pravni status, ki ga opredeljuje vrsta pravic in odgovornosti. Je tudi identiteta, izraz posameznikovega članstva v politični skupnosti. Marshallov argument v prid razširitve državljanskih pravic, ki bi zajela tudi osnovne socialne pravice, kakršne so zdravstveno varstvo in izobraževanje, je bil ta, da spodbudi občutek nacionalne pripadnosti in identitete. To naj bi pripomoglo k integraciji nekdanjih izključenih skupin v skupno nacionalno kulturo in predstavljalo vir nacionalne enotnosti in lojalnosti (Kymlicka

2005, 458). Cilj pridobitve socialnih pravic je bil doseganje lojalnosti do civilizacije, ki jo označi kot skupno last.

3.1.3 Strategija integracije izključenih skupin

Marshallov koncept je imel odločilno vlogo pri oblikovanju povojne države blaginje. Kymlicka (2005, 476) meni, da je bila Marshallova strategija integracije s skupnimi socialnimi pravicami smiselna le za delavski razred in ni zadovoljila drugih izključenih skupin, kajti poglavitni namen koncepcije takega državljanstva je bil pojasniti ta politični boj okoli ekonomskih neenakosti. Prav zaradi neupoštevanja statusnih neenakosti je bila Marshallova strategija učinkovita oziroma smiselna le za delavski razred in ni zadovoljila drugih izključenih skupin. Boji proti tem statusnim hierarhijam¹ pa porajajo »politiko pripoznanja«. Ekonomske neenakosti oziroma hierarhije pa terjajo politiko porazdelitve². Politika pripoznanja je podlaga sedanje mobilizacije gejev, verskih manjšin, priseljencev in narodnih manjšin. Nancy Fraser trdi o njej tole:

- *pozornost usmerja na kulturne nepravilnosti, ki koreninijo v družbenih vzorcih reprezentacije, interpretacije in komunikacije; te nepravilnosti obsegajo kulturno gospostvo (podvrženost vzorcem interpretacije, ko so del druge kulture); neprepoznavnost (neopaznost v avtoritativnih komunikacijskih praksah kulture sredine); in nespoštovanje (podcenjevanje v stereotipnih javnih kulturnih predstavah in vsakdanjih stikih);*
- *protiukrep je kulturna ali simbolna sprememba, ki poskuša doseči pozitivnejše vrednotenje nespoštovanih identitet in kulturnih proizvodov omaloževanih skupin ali pozitivno vrednotenje kulturne različnosti;*
- *tarča so statusne skupine, ki jih določajo razmerja pripoznavanja, v katerih so te skupine manj cenjene, uživajo manj časti in prestiža kakor druge skupine;*

¹ Poglavitni namen Marshallove koncepcije državljanstva je bil pojasniti ta politični boj okoli ekonomskih neenakosti, toda v Britanski družbi je obstajala še ena hierarhija: statusna hierarhija, ki trdi, da je bolje biti Anglež kakor Irec; bolje biti protestant kakor katolik (in bolje biti kristjan ene ali druge vrste kakor jud ali musliman); da je bolje biti belec kakor črnc, mulat ali aziat; bolje biti moški kakor ženska; bolje biti heteroseksualen kakor homoseksualen; bolje biti telesno sposoben kot invalid. Ta hierarhija se odraža v zgodovini diskriminatornih zakonov proti skupinam nižjega statusa ter v njihovi vztrajni neopaznosti in stereotipni obravnavi v medijih, šolah, muzejih in državnih simbolih. Vse te institucije bodisi zapostavljajo ali ignorirajo skupine nižjega statusa (Kymlicka 2005, 465).

² To je tradicionalna oblika mobilizacije delavskega razreda (Kymlicka 2005, 464).

- *prizadeva si afirmirati različnost skupin (Kymlicka, 2005, 465).*

Politike porazdelitve in pripoznanja so lahko v realnosti povezane med seboj, zato se nekatere skupine pogosto nahajajo na dnu obeh hierarhij in se morajo mobilizirati glede obojega. Vendar pa statusnih neenakosti ni mogoče povsem zvesti na ekonomske ali jih iz njih izpeljati, zato je zanimanje za politiko pripoznanja vse večje.

Po ortodoksnem mnenju pomeni definicija državljanstva obravnavati ljudi kot posameznike, ki uživajo pravno zaščiteno enakost pravic. V tem se demokratično državljanstvo razlikuje od fevdalnih in pred-modernih pogledov, ki so politični status ljudi opredelili z določitvijo njihove verske, etnične ali razredne pripadnosti. Zato organizacija družbe na podlagi pravic ali zahtev, ki izvirajo iz pripadnosti skupini, ostro nasprotuje konceptu družbe, ki temelji na državljanstvu (Porter v Kymlicka 2005, 468). Za zahteve etnokulturnih manjšin, kakršne so priseljenci, narodne manjšine, staroselci, rasne skupine in etnoreligiozne skupine je še posebej pomemben koncept multikulturalizma³. Še posebej po padcu komunizma, ki je v Vzhodni Evropi sprožil val etničnih nacionalizmov, ki je dramatično vplival na proces demokratizacije (Kymlicka 2005, 469).

Državljanstvo opredelimo kot orodje nacionalne države, ki vzpostavi vez med posameznikom in državo tako, da pravno članstvo poveže s političnim in tako ustvari pogoje za solidarnost. Članstvo vključuje pravne, politične in kulturne vidike življenja v skupnosti in je torej hkrati posledica in presežek državljanstva, ki ustvarja imaginarno vez med njima (Toplak in Vodovnik 2011, 5). Moderni koncept članstva, bodisi pravnega, političnega ali kulturnega je bistveno opredeljen s formulo nacionalnega državljanstva. Nacionalno državljanstvo s koncem devetnajstega stoletja postane vladajoča forma kolektivnega članstva in individualne identitete (Turner v Toplak in Vodovnik 2011). V obdobju intenzivne in hitre globalizacije so pa seveda prisotne tudi nove oblike državljanstva kot so ekonomsko in kulturno državljanstvo, ki slonijo predvsem na modernem, nadsacionalnem državljanstvu.

³ Paradigma multikulturalizma razlaga izmenjavo med kulturnimi skupinami znotraj družbe. Različne države izvajajo multikulturne politike, ki spodbujajo socializacijo državljanov različnih izvorov, multikulturalizem pa je okvir, v katerem se odpira izpostavljenost kulturi »drugega«. Ko je posameznik enkrat soočen z elementi drugačne kulture, je dialog edina pot, da se prepoznajo podobnosti med elementi ene in druge kulture, multikulturalizem pa išče podobnosti, da krepi povezovanje med različnimi (Mandelc v Pikalo 2010, 48).

3.2 Državljanstvo v francoski revoluciji

Ključno vlogo v razpravah o državljanstvu najdemo v francoski revoluciji. Vpeljan je bil novi element oziroma pristop k preučevanju državljanstva in politične skupnosti, ki je postal politično-ideološki. Državljanstvo je bilo eden od ključnih dejavnikov poenotenja države in pozneje tudi navidezne etnične eno-dimenzionalnosti post-revolucionarne Francije (Pikalo 2010b, 9). V osnovi je to bil pravni status, ki so ga bili deležni vsi prebivalci Francije. Od takrat v Franciji vztraja tudi definicija člana politične skupnosti: narod sestavljajo vsi prebivalci ozemlja, ki spoštujejo zakone, plačujejo davke in opravljajo druge dolžnosti, ki se zahtevajo od državljanov (Safran v Pikalo 2010b, 9).

Pripisujemo pa ji tudi veliki pomen za oblikovanje nacionalne zavesti v Franciji, saj je bila vzorec evropskega razvoja in tista, ki je odpravila province z njihovimi posebnimi privilegiji in carinskimi pregradami ter jih zamenjala z departmaji, ki so bili povsem odgovorni centralni vladi v Parizu (Rizman 1980). Koncept, ki ga je vpeljala francoska revolucija, je imel torej več kot jasen namen: da poenoti različno, da doseže etničnost francoskega koncepta državljanstva. Državljanstvo je zato bilo, podobno kot poenoten jezik in zgodovina, orodje za centralizacijo države. Govoriti o etnični eno-dimenzionalnosti francoskega državljanstva pa je zato problematično (Pikalo 2010b, 12). Ljudstvo, razumljeno kot nacija, poslej ne več označuje zgolj političnega telesa temveč zgodovinsko enotnost, katere identiteto poskušamo pojasniti in upravičiti njene težnje (Balibar 2004, 106).

Večina modernih držav vzpostavlja povezavo med državljanstvom in narodnostjo. Najsi velja ta zveza za plod biologije ali učinek pogodbe, kakršna je bila »državljska zaprisega« v francoski revolucionarni zakonodaji s katero zapriseženec izbere narod in sprejme njegova pravila, najsi pomeni vez z narodom, ki je zamišljena kot skupek raznoterih interesov ali pa podreditev enotnemu merilu je narodnost pojmovana kot nujen če že ne zadosten pogoj za udejanjanje državljanstva (Bibič 1997b, 376). Politično-ideološki kriterij državljanstva je umetni konstrukt, ki ga je ustvarila francoska revolucija in njena tradicija, ki v realnosti ni bil nikoli popolnoma uresničen oziroma je vedno imel za osnovo etnični kriterij. Vprašanje pri tem seveda je, kdo ali kaj je ta etnični kriterij ali boljše narod, ki pomeni osnovo za državljanstvo. Z ustoličenjem

naroda na mesto kralja je postalo jasno, da je koncept naroda izvorno koncept aristokracije. Aristokracija je namreč bila tista, ki je zaradi inflacije naslovov in privilegijev uvedla pojem naroda s katerim si je hotela ponovno povrniti prejšnji status (Greenfeld v Pikalo 2010b, 13).

Moderna demokratična nacija (ki je izšla iz velikih buržoaznih revolucij, kar – nikar ne pozabimo – glede na etimologijo pomeni tudi revolucije državljanstva) katere načela vodijo k »deklaracijam o pravicah človeka in državljana« ali čemu podobnemu, ljudi za katere meni, da niso sposobni avtonomne presoje pravzaprav izključuje, tako, da jih denaturira, se pravi tako, da iznajde antropološko drugost, katere velike spremenljivke so spol, rasa, morala, zdravje, telesna ali mentalna zrelost (Balibar 2007, 88). Res je sicer da je zgodovino nacionalnih individualnosti povsod po svetu določalo nastajanje in spreminjanje forme-nacije, enako kakor je zgodovina tudi sama določala nacionalnosti, vendar bi bilo zdaj smešno trditi, da lahko nacije nastanejo, ne da bi se razvila tudi nacionalistična ideologija: to bi bilo protislovje. Povsod, kjer obstajajo nacije, vlada nacionalizem (Balibar 2007, 33). Nacionalizem je organska ideologija, ki ustreza nacionalni instituciji, ta pa temelji na formulaciji pravila izključevanja, vidnih in nevidnih »mej«, ki pa so vselej materializirane v zakonih in praksah. Izključevanje je torej bistvo forme-nacije, če že ne izključevanje, pa vsaj neenak (»preferenčni«) dostop do nekaterih dobrin in pravic, odvisen od tega, ali je posameznik državljan po rojstvu ali tujec, ali pripada skupnosti ali ne. Meja je institucionalno sredstvo za ohranjanje pravila izključevanja oziroma za to, da ne popustimo glede tega, kako nujno je to pravilo. Temeljne zgodovinske, politične in moralne razlike med institucijami pa so, kako uveljavljajo pravila izključevanja bodisi togo bodisi lahkotno, restriktivno ali ekspanzivno (države zaprte za priseljence ali prosilce za azil in države, ki jih sprejemajo), univerzalistično ali diskriminatorno, ali ga imajo za naravno dejstvo ali za konvencijo o kateri se je mogoče še pogajati (Balibar 2007, 34).

Državljanstvo je v Franciji v osnovi spodbujalo solidarnost in bratstvo skozi družbeno in politično participacijo (Pikalo 2010b, 10). Tisto, kar je Rousseau imenoval ljudstvo ali vladar, imenuje francoska revolucija »nacija«: načelo vse suverenosti izvira predvsem iz naroda (v Deklaraciji o pravicah človeka in državljana). Tukaj termin jasno označuje politično telo, kolektiv državljanov, ki ga povezujejo pravice, ki si jih med seboj priznavajo in dejanje osvoboditve, ki so ga opravili skupaj (Balibar 2004, 106). Vendar francoska ustava iz leta 1791

pa uvede diskriminacijo na »aktivne« in »pasivne« državljane. Pasivni državljani so bili tisti, ki niso bili sposobni plačati državljankega davka in posledično niso imeli pravice participirati.

Prav temu dejstvu pa so ostro nasprotovali Robespierre⁴ in somišljeniki, ki so želeli uveljaviti državljana kot aktivnega udeleženca v javnem življenju. Vendar pa je njihovo delovanje pomenilo »zaroto enakih«. Pojem enakosti prikriva strašljivo alternativo, kajti razumemo ga lahko formalno: vsi posamezniki imajo enake pravice in enake dolžnosti, kar pomeni, da jih pravo obravnava enako. Ne le da enakost ne implicira odstranitve družbenih razlik, na neki način jih predpostavlja: funkcija prava je prav v tem, da doseže da so univerzalna pravila upoštevana kljub tem razlikam in da so v državi zastopani vsi (Balibar 2004, 106). »Zarota enakih« je misel o dejanski enakosti pravic posameznikov (tega, do česar imajo posamezniki pravico), se pravi o enakosti družbenih razmer – kajti v sleherni družbi, v kateri so razmere neenake, so oblastna razmerja negibno ovira za pravna razmerja, človekove pravice pa so v praksi stalno zanikane. Tako se v ospredju pojavi vprašanje razrednih bojev (Balibar 2004, 106). Kljub temu jakobinsko pojmovanje državljanstva pomeni skok k univerzalizaciji državljanstva (toda ženske so bile še zmerom izključene in njega) in uvajanje prvih prvin socialnega državljanstva (odgovornost politične skupnosti, da vsak državljan dobi delo oziroma pomoč v primeru brezposelnosti, pravica do izobrazbe) (Bibič, 1997a, 41). Francoska revolucija pa vpeljuje koncept razumevanja, kjer najdemo tudi utemeljitev v Rousseaujevi tradiciji.

3.2.1 Rousseaujev koncept

Če torej iz družbenega sporazuma odstranimo, kar ne sodi v njegovo bistvo, bomo ugotovili, da se zvede naslednje: »Vsak od nas daje svojo osebo in vso svojo moč pod vrhovno vodstvo obče volje; in vsakega člana sprejmemo v telo kot nedeljiv del celote« (Rousseau 1962, 23).

J.J.Rousseau govori o dejanju, ki ga moramo razumeti hkrati v pomenu institucije in v pomenu stalne aktivnosti – »produkcije«. To je pakt ali pogodba, v kateri vsak »član združenja odtuji sebe in svoje pravice celotni skupnosti« in postane v trenutku javna oseba, v kateri je

⁴ Maximilien Robespierre je predstavnik revolucionarnih jakobincev v francoski revoluciji.

skoncentrirana vsa suverenost. Ker pa je ta oseba zgolj enotnost državljanov, ni sinonim za podložnost gospodarju: prav narobe, zares vzpostavlja svobodo in enakost, kakor bi se sleherni človek »podrejal le samemu sebi, in »če se preda vsem, se ne preda nikomur«. Totalna odtujitev je stalno preobračanje zasebne individualnosti v družbeno, se pravi v politično individualnost. (Balibar 2004, 102). Dokaže, da vsi temelji družbenega reda, ki se opirajo na načelo podložnosti so notranje protislovni. Tako postavi drugo nasproti drugi »agregacijo« (to je množica podložna gospodarju) in asociacijo (to naj bi bilo ljudstvo) (Balibar 2004, 102). Obča volja, ki jo izraža zakon, se pravi odločitve, ki so hkrati univerzalne in imperativne, je nujno imanentna sleherni izmed odločitev, ki jih sprejme družba, kadar ji gre za skupni interes in zgolj zanj. Tedaj se pojavi med-individualni »skupni jaz«, ki ima svoje lastno življenje in ljudstvu podeljuje njegovo identiteto. Rezultat tega je še posebej zahtevna definicija državljanstva: ker je absolutno suveren ima državljan kolektivno na voljo neomejeno moč delanja zakona in spreminjanja zakona. Nasprotno pa je sleherni državljan individualno dolžan zakon absolutno ubogati. »Podanika princa«, ki je podvržen stalni samovolji, nadomesti »podanik zakona«, ki je podvržen racionalni nujnosti. Tak je pomen njegove avtonomije: sam si na splošno lahko povsem svobodno izbere zakone, ki jih bo kot posameznik absolutno ubogal (Balibar 2004, 103). Državljan je hkrati na poziciji ukazovanja in poslušnosti, nikoli pa ne sme priti do nikakršnega odmika, ne v sestavi, ne v vedenjih, med telesom državljanov in telesom podanikov, zato gre vselej za isto telo. Lahko pa pride do odmika med »idealnim ljudstvom« in »realnim ljudstvom«, ki se nenehno razpušča med zasebne posameznike, pri katerih nič ne zagotavlja, da bo skupnost prevladala nad njihovimi zasebnimi interesi. Zato mora obstajati »obči interes«, ki naj bi bil nad ostalimi interesi in jih je zmožen integrirati ali si jih podrediti. Tu je jedro njegove politike: glavna naloga vlade je ohraniti obči interes in doseči, da bo prevladal nad posamičnimi interesi. Da pa bi ta politika uspela morajo biti posamični interesi združljivi (Balibar 2004, 104). Družbena pogodba se konča s poglavjem posvečenim »državljski religiji« (koncept, ki ga je očitno prevzel iz antične zgodovine, katerega vsebina pa mora biti nova realnost patriotizma), ki jo predlaga za utrditev družbenega konsenza (Balibar 2004, 105). Revolucija je lahko veliko črpala iz Rousseaujevih pogledov na izobraževanje, po katerih naj bi bil človek od rojstva pa do smrti nenehno soočen z idejo nacije, kar naj bi v njem prebujalo gorečo ljubezen do njegove dežele (Rizman 1980, 70). Državljanstvo pa je po eni strani univerzaliziral (na moške), po drugi strani pa ga je vpletel v

nerazrešljivo protislovje med »občo voljo« in »voljo vseh«, kar je že izražalo in napovedovalo globlja nasprotja med načelom večine in konsenza v moderni politiki (Bibič 1997a, 40).

Družbena pogodba ni temelj družbe temveč je tema zgodovine. Zapisana ni enkrat za vselej temveč jo vsaka generacija formulira na novo. Njeni trajni sestavni deli so v najboljšem primeru slovnica družbe, vse drugo se spreminja, vse drugo je mogoče izboljšati, lahko pa se tudi sprevrne na slabše. Zato se vprašanje ne glasi, ali naj se vrnemo k večnim členom družbene pogodbe temveč kako bi te člene lahko zapisali na novo, da bi lahko v spremenjenih okoliščinah svoboda lahko napredovala. Novo zapisovanje družbene pogodbe se godi prek socialnih konfliktov. Ti vsekakor dajejo besedila in sile spreminjanja. Toda tako, kot družbena pogodba se v teku časa spreminjajo tudi konflikti (Bibič 1997b, 168). Pri Rousseauju se državljanstvo utemeljuje s konsenzom, vendar neposrednim in brez podanikov in postavlja poudarek na državljanstvo kot aktivno udeležbo.

Tako kot suverenost posameznika je v zadnji konsekvenci tudi suverenost skupine ali političnega telesa vedno samo videz, do nje lahko pride samo tako, da se množica vede, kot bi bila en sam človek in to povrh vsega edini. Tako ravnanje je sicer možno, kot še predobro vemo iz mnogih pojavov množične družbe, toda to obenem pomeni, da ravno svobode v taki družbi ni. Tam, kjer vsi počnejo isto, tam nihče več ne ravna v svobodi, tudi, če ni neke neposredne prisile. V človeških razmerah, ki jo določa dejstvo, da ni Človeka, da so samo ljudje, da so samo mnoga ljudstva, da pa ni enega ljudstva, sta svoboda in suverenost tako malo identični, da ne moreta niti obstajati skupaj. Tam, kjer hočejo biti ljudje – bodisi kot posamezniki, bodisi kot organizirane skupine – suvereni, morajo svobodo odpraviti. Če pa hočejo biti svobodni, se morajo odpovedati ravno suverenosti (Arendt v Bibič 1997b, 303).

4 SPREMINJANJE ZAKONODAJE O DRŽAVLJANSTVU V SLOVENIJI OD ČASA FLRJ DO RS

4.1 Zgodovina zakonodaje v FLRJ

Po drugi svetovni vojni je bil sprejet zakon o državljanstvu Federativne ljudske republike Jugoslavije z dne 28.8.1945, ki je veljal do 3.7.1946.

Od 5.7.1946 naprej imajo državljani FLRJ enotno zvezno državljanstvo, vsak državljan ljudske republike je hkrati državljan FLRJ, vsak državljan FLRJ pa je po pravilu tudi državljan katere ljudskih republik. Državljan more imeti državljanstvo samo ene ljudske republike, izključuje se sočasno državljanstvo vsake druge države. Glede vprašanja državljanstva FLRJ so odločilni domači pravni predpisi in mednarodne pogodbe 1. In 2. člen zakona o državljanstvu Federativne ljudske republike Jugoslavije (v Polič 1997, 24). Po prehodnih in končnih določbah tega zakona veljajo za državljane FLRJ vse osebe, ki so bile na dan 28.8.1945 po veljavnih predpisih državljani FLRJ.

V kolikor se z mednarodnimi pogodbami drugače ne določi, pridobijo državljanstvo po določbah tega zakona vse osebe, ki imajo domovinsko pravico oziroma občinsko pripadnost v občinah na ozemlju, ki pridejo po mednarodni pogodbi v sestavo FLRJ, kakor tudi osebe, ki po narodnosti pripadajo kateremu izmed narodov FLRJ in prebivajo na tem ozemlju, če se take osebe ne izselijo iz ozemlja FLRJ ali ne optirajo za svoje prejšnje državljanstvo. Osebe, ki 28.8.1945 niso postale državljani, ki pa bi pridobile oziroma obdržale državljanstvo FLRJ po določbah tega zakona lahko v enem letu od dne, ko začne veljati ta zakon (do 5.7.1947) oziroma po enem letu od dopolnjenega 18. leta zaprosijo za naturalizacijo, kar je navedeno v zakonu o državljanstvu FLRJ (Polič 2007, 57).

Državljanstvo FLRJ v Zakon o državljanstvu FLRJ z dne 8.11.1946 (v Polič 2007, 58) pravi, da se za državljane FLRJ ugotovi državljanstvo ljudske republike z dnem 28.8.1945 po kraju v katerem so imeli domovinsko pravico (članstvo občine) oziroma občinsko pripadnost kar je bila

posledica zakona o neveljavnosti pravnih predpisov izdanih pred 6.4.1941 in med okupacijo razveljavljene odločbe izvršilnih in upravnih organov okupatorja. Odločba določi nepristransko in trdno merilo za ugotavljanje državljanstva ljudske republike, v nasprotju s temeljnimi načeli zakona in duha te določbe pa naj bi bilo, če bi državljani FLRJ postali avtomatično državljani kake ljudske republike (Polič 1997, 58).

Državljan druge republike FLRJ se mora na prošnjo sprejeti v državljanstvo LRS, če izpolnjuje naslednje pogoje:

1. da je dopolnil 18 let,
2. da ni izgubil državljanskih pravic in da se ne vodi proti njemu postopek zaradi kaznivega dejanja, ki ima za posledico lahko izgubo teh pravic,
3. da je do vložitve prošnje najmanj leto dni nepretrgoma prebival na ozemlju LRS, vendar pa ministrstvo lahko, ne glede na te pogoje, izda odločbo o sprejemu, če v pol leta po uveljavitvi tega zakona oseba na območju stalnega ali začasnega prebivališča poda izjavo, da želi biti državljan LRS. Če nima stalnega ali začasnega prebivališča se vpiše v knjigo državljanov v kraju zadnjega prebivališča ali v kraju, ki ga odredi sam v svoji izjavi.

Po splošnih določbah zakona o državljanstvu Ljudske republike Slovenije v Zakonu o državljanstvu LRS (v Polič 1997, 67), ki je začel veljati 21.6.1950 in je veljal do 8.4.1965, je državljan Ljudske republike Slovenije lahko samo tisti, ki je hkrati državljan Federativne ljudske republike Jugoslavije, kot pravi 1.člen zakona o državljanstvu FLRJ (v Polič 1997, 67). Državljan drugih ljudskih republik FLRJ so lahko častni državljani LRS. Državljan drugih ljudskih republik FLRJ uživajo na ozemlju LR Slovenije enake pravice kakor državljani LRS, kolikor ni izvrševanje kake pravice s posebnim zakonitim predpisom izrecno vezano na državljanstvo LRS, kot je navedeno v tretjem členu zakona o državljanstvu LRS (Polič 1997, 67).

4.2 Zgodovina zakonodaje v SFRJ

Po temeljnih določbah zakona o jugoslovanskem državljanstvu, ki je začel veljati 1.1.1965, je za občane Socialistične federativne republike Jugoslavije enotno jugoslovansko državljanstvo veljalo:

1. člen: Samo jugoslovanski državljan more imeti republiško državljanstvo.
2. člen: Z jugoslovanskim državljanstvom se izgubi tudi republiško državljanstvo.

Temeljne določbe zakona o jugoslovanskem državljanstvu v zakonu o državljanstvu SFRJ (v Polič, 1997,68), ki je veljal od 1.1.1965 do 8.1.1977:

Po prehodnih in končnih določbah zakona velja za jugoslovanskega državljana, kdor je po dosedanjih predpisih imel jugoslovansko državljanstvo, kdor je bil rojen ali je odrasel v Jugoslaviji in tu prebiva, kakor tudi, kdor se je do 15.5.1945 za stalno naselil v Jugoslaviji, velja za jugoslovanskega državljana, če je do uveljavitve tega zakona pustil veljati domnevo jugoslovanskega državljanstva se ni skliceval na tuje državljanstvo. Oseba iz prejšnje določbe ima pravico v enem letu od uveljavitve tega zakona (1.1.1966) izjaviti za notranje zadeve pristojnemu upravnemu organu občine, v kateri ima stalno prebivališče, da namerava obdržati dosedanje tuje državljanstvo, v takem primeru se ne šteje za jugoslovanskega državljana v 22. členu zakona o državljanstvu (Polič 1997, 66).

Jugoslovanskemu državljanu, ki se je pred uveljavitvijo tega zakona (pred 1.1.1965) izselil iz Jugoslavije, živel v tujini in pridobil tuje državljanstvo, katere narodnosti pripada, preneha jugoslovansko državljanstvo z dnem, ko je pridobil tuje državljanstvo, ko le ni v mednarodni pogodbi drugače določeno v 23. členu zakona o državljanstvu (v Polič 1997, 66).

Jugoslovanski državljan, ki ni državljan SRS, pridobi njeno državljanstvo z izjavo, izjava pa se poda pri občinskem upravnem organu za notranje zadeve. Državljanstvo SRS izgubi s pridobitvijo državljanstva druge socialistične republike ali z izgubo jugoslovanskega državljanstva. Evidenco o jugoslovanskih državljanih vodi občinski upravni organ, ki je pristojen za notranje zadeve (Polič 1997, 66).

Ustava SFRJ iz leta 1974 je socialistične republike opredelila kot državo jugoslovanskih narodov in vsakemu državljanu podelila dve državljanstvi: zvezno in republiško. Urejali so jih zakoni in podzakonski akti SFRJ in republik. Zvezno državljanstvo je bilo izvedeno iz republiškega 10. člena zakona o državljanstvu SFRJ iz leta 1976, ki je določal da mora biti državljanstvo opredeljeno z republiškim državljanstvom (Polič 1997, 66).

Po temeljnih določbah zakona o državljanstvu Socialistične republike Slovenije (v Polič 1997, 69), ki je začel veljati 1.1.1977 in je veljal do 25.6.1991, je vsak državljan SRS hkrati državljan SFRJ Jugoslavije. Državljanji drugih socialističnih republik Jugoslavije imajo na območju SRS enake pravice in dolžnosti kot njihovi državljani. Po prehodnih in končnih določbah zakona o državljanstvu Socialistične republike Slovenije velja za državljan SRS po tem zakonu, kdor je imel po dosedanjih predpisih državljanstvo SRS. Državljanstvo oseb, rojenih po 8. 4. 1965, ki tega državljanstva nimajo urejenega, se ureja po določbah tega zakona.

Po splošnih določbah zakona o državljanstvu Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki je začel veljati dne 8.1.1977 (v Polič 1997, 69) in ki v Republiki Sloveniji ne velja več od dne 25.6.1991, je ta zakon določal podlago in pogoje za pridobitev in prenehanje državljanstva Socialistične federativne republike Jugoslavije s tem, da je za občane Jugoslavije določil enotno državljanstvo SFRJ. Po teh določbah se šteje za državljan SFRJ po tem zakonu, kdor je po dosedanjih predpisih imel jugoslovansko državljanstvo, zvezni sekretar za notranje zadeve je pooblaščen, da predpiše v sporazumu z zveznim sekretarjem za zunanje zadeve način vodenja evidenc o državljanih SFRJ, ki stalno živijo v tujini, in obrazec potrdila o državljanstvu SFRJ, ki je namenjeno za uporabo v tujini.

Zakon o državljanstvu so sprejele naslednje republike SFRJ: Črna Gora, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija in Srbija.

Načela za pridobitev državljanstva SFRJ in državljanstva republik:

1. Načelo krvne zveze *ius sanguinius*, v nekaterih primerih kombinirano z načelom prebivanja *ius domicilia*, in načelom teritorialnosti *ius soli* (4. in 6. člen Zakona o državljanstvu SFRJ).

Teritorialno načelo – Izraža zvezo med posameznikom in državo, v kateri je rojen. Državljanstvo otroka se določi glede na državo, v kateri je bil otrok rojen, ne glede na državljanstvo staršev.

Načelo prebivališča – posameznik naj bi dobil državljanstvo države, kjer prebiva. Bistvo je prebivanje v nekem kraju (državi) in njegov namen, da trajno ostane v tej državi.

2. Z naturalizacijo, ki je temeljila na načelu enotnosti državljanstva, ki je predvidevala, da je vsak državljan SFRJ hkrati tudi državljan ene izmed republik. Pogoji za pridobitev republiškega državljanstva so bili enaki kot za pridobitev zveznega (Dedić 2003, 26).

Vsak državljan je lahko imel le eno republiško državljanstvo, republiškega državljanstva pa ni bilo mogoče posedovati brez zveznega. Pridobitev oziroma zamenjava republiškega državljanstva je bila mogoča pod pogojem, da je prosilec imel stalno prebivališče v republiki in sledila je izguba predhodnega republiškega državljanstva. Izguba zveznega državljanstva pa je pomenila izgubo obeh državljanstev. Razen za osebe, ki so dobile državljanstvo na podlagi naturalizacije. Naturalizacija je temeljila na načelu enotnosti državljanstva, ki je predvidevala, da je vsak državljan SFRJ hkrati tudi državljan ene izmed republik. Pogoji za pridobitev republiškega državljanstva so bili enaki pogojem za pridobitev zveznega državljanstva, kae je opredeljeno v 7. členu zakona o državljanstvu SFRJ (v Polič 1997, 69).

Republiško državljanstvo ni moglo obstajati brez zveznega. Vsak državljan je lahko imel le eno republiško državljanstvo.

Vsak državljan je pridobil z zveznim državljanstvom tudi republiško državljanstvo, razen v primerih, ko oseba ni izpolnjevala pogojev za pridobitev nobenega od državljanstev. V tem primeru je pridobila zvezno državljanstvo, republiško pa je pridobila naknadno.

Sprememba republiškega državljanstva je bila mogoča, in sicer s prošnjo in pod pogojem, da je imel prosilec stalno prebivališče na teritoriju republike, katere državljanstvo je želel pridobiti. Posledica pridobitve državljanstva druge republike je bila prenehanje predhodnega republiškega državljanstva.

Izguba zveznega državljanstva je pomenila izgubo tudi republiškega državljanstva, vendar v primeru, ko je oseba pridobila državljanstvo druge republike, izgubi republiškega državljanstva ni sledila avtomatična izguba zveznega državljanstva. Zvezni zakon o državljanstvu SFRJ iz leta 1976 ni vseboval nobene določbe, ki bi se nanašala na spremembo republiškega državljanstva. Pogoje za spremembo republiškega državljanstva pa so določile republike (Dedić 2003, 46).

4.3 Zakonodaja RS in izbris

Slovenija je 25. junija 1991 razglasila neodvisnost, takrat se začne razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije in Slovenija postane samostojna država. Slovenska država je sprejela zakon o državljanstvu Republike Slovenije in prenehal je veljati zakon o državljanstvu SRS.

Državljanstvo Slovenije ureja zakon (12. člen Ustave Republike Slovenije), ki je bil objavljen v z dne 25.6.1991 in je začel veljati 25.6.1991.

Izjava o dobrih namenih RS: zagotavlja vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim prebivališčem v Sloveniji pa, da lahko pridobijo državljanstvo Slovenije, če to želijo. Plebiscit o neodvisnosti in samostojnosti Slovenije je torej zavezan vsem najboljšim izročilom humanizma in civilizacije, slovenske in evropske zgodovine ter prijazni prihodnosti Slovencev in drugih prebivalcev Republike Slovenije.

Državljanstvo republike Slovenije se pridobi:

1. po rodu,
2. z rojstvom na območju Republike Slovenije,
3. z naturalizacijo, to je s sprejemom v državljanstvo na podlagi prošnje,
4. po mednarodni pogodbi (3. člen Zakona o državljanstvu Republike Slovenije).

Pogoji za pridobitev državljanstva z naturalizacijo - 10.člen:

1. da je oseba dopolnila 18 let,

2. da ima odpust iz dosedanjega državljanstva ali da se izkaže, da ga bo dobila, če bo sprejeta v državljanstvo Republike Slovenije,
3. da dejansko živi v Sloveniji 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih 5 let pred vložitvijo prošnje,
4. da ima zagotovljeno stanovanje in da ima zagotovljen trajen vir preživljanja najmanj v višini, ki ga omogoča materialno in socialno varnost,
5. da obvlada slovenski jezik v taki meri, da se lahko sporazumeva z okoljem,
6. da ni bila v državi, katere državljan je, ali v Sloveniji obsojena na zaporno kazen, daljšo od enega leta, za kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, če je to dejanje kaznivo tako po predpisih njene države kot tudi po predpisih Republike Slovenije,
7. da ji ni bila izrečena prepoved bivanja v RS,
8. da njen sprejem v državljanstvo RS ne predstavlja nevarnosti za javni red, varnost ali obrambo države (10. člen Zakona o državljanstvu RS).

Izredna naturalizacija:

1. Slovenski izseljenec in njegov potomec od tretjega kolena v ravni črti lahko z naturalizacijo pridobi državljanstvo RS, če dejansko živi v Sloveniji neprekinjeno vsaj eno leto in če izpolnjuje pogoje iz 1.,4.,5.,6.,7., in 8. točke 10. člena zakona (12. člen Zakona o državljanstvu).
2. Oseba, ki je poročena z državljanom RS, če dejansko živi v Sloveniji neprekinjeno vsaj eno leto in če izpolnjuje pogoje iz 4.,5.,6.,7., in 8. točke 10. člena zakona o državljanstvu RS.
3. Ne glede na pogoje iz 10. člena zakona lahko oseba z naturalizacijo pridobi državljanstvo RS oseba, ki je že stara 18 let, če to koristi državi zaradi znanstvenih, gospodarskih, kulturnih, nacionalnih ali podobnih razlogov. O sprejemu mora predhodno dati mnenje Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije (sedaj Vlada Republike Slovenije) (13. člen zakona o državljanstvu).

Prenehanje državljanstva:

1. Odpust: oseba mora biti polnoletna, dejansko živi v tujini, ni ovir zaradi vojaške dolžnosti, da je poravnala davke, preživninske obveznosti, ne sme biti v kazenskem postopku, da je sprejeta v drugo državljanstvo. Prošnja za odpust je lahko zavrnjena iz razlogov varnosti in obrambe države, oziroma le to terjajo vzajemnost in drugi razlogi v zvezi s tujo državo ali če to pogojujejo ekonomski, socialni ali nacionalni interesi države (18., 19., 20., 21., 22., 23., 24. člen zakona o državljanstvu RS)
2. Odrek: oseba mora biti polnoletna, rojena v tujini, tam dejansko živeti in imeti tuje državljanstvo, če se do 25. leta starosti odpove slovenskemu državljanstvu (25. člen zakona o državljanstvu RS).
3. Odvzem: če oseba dejansko živi v tujini in ima tuje državljanstvo ter s svojim delom škoduje mednarodnim in drugim interesom Republike Slovenije (26. člen zakona o državljanstvu RS).
4. Po mednarodni pogodbi (17. člen zakona o državljanstvu RS).

Za državljana Republike Slovenije velja po zakonu, kdor je po dosedanjih predpisih imel državljanstvo Republike Slovenije in socialistične federativne Republike Jugoslavije (39. člen). Državljan druge republike, ki je imel na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti RS 23. decembra 1990 prijavljeno stalno prebivališče v RS in tukaj dejansko tudi živi, pridobi državljanstvo RS, če v šestih mesecih od uveljavitve tega zakona vloži vlogo pri za notranje zadeve pristojnem upravnem organu občine, na območju katere ima stalno prebivališče (40. člen). Osebe, ki jim je bilo odvzeto državljanstvo Ljudske republike Slovenije in FLRJ po zakonu o odvzemu državljanstva, podoficirjem in oficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, pripadnikom vojnih formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v tujino, kot tudi osebam, ki so pobegnile v tujino po osvoboditvi, in njihovi otroci, lahko pridobijo državljanstvo RS, če v enem letu od uveljavitve tega zakona vložijo prošnjo pri republiškem upravnem organu, pristojnem za notranje zadeve (41. člen). O pridobitvi državljanstva RS po 40. in 41. členu odloča republiški upravni organ, pristojen za notranje zadeve (42. člen).

Državljanji drugih republik SFRJ, ki so imeli na dan plebiscita stalno prebivališče v RS in so tukaj dejansko tudi živeli do pridobitve državljanstva po 40. členu oziroma do izteka rokov zakona o tujcih, izenačeni v pravicah in dolžnostih z državljanji RS, z izjemo pravice do nakupa

nepremičnin. Za tiste, ki so zamudili šestmesečni rok ali iz kateregakoli drugega razloga niso se odločili za pridobitev državljanstva po 40. členu, veljajo pogoji za naturalizacijo.

Za pridobitev slovenskega državljanstva je nujen odpust ali odrek iz prejšnjega, razen v primeru, ko država ne daje odpusta, v primeru slovenskih izseljencev in oseb, ki so pridobile državljanstvo na podlagi izredne naturalizacije.

Pristojni organ za pridobivanje in prenehanje državljanstva je Ministrstvo za notranje zadeve, merila za nacionalni interes v primeru naturalizacije in odpusta iz državljanstva določa vlada RS.

4.3.1 Zakon o tujcih in izbris

Za državljane SFRJ, ki so državljani druge republike, ki ne zaprosijo za državljanstvo RS v roku iz prejšnjega odstavka ali jim je izdana negativna določba, začnejo veljati določbe tega zakona dva meseca po preteku roka, v katerem bi lahko zaprosili za sprejem v državljanstvo RS, oziroma od izdaje dokončne določbe (81. člen zakona o tujcih RS).

Državljanji SFRJ z neslovenskim republiškim državljanstvom, ki niso zaprosili za slovensko državljanstvo ali jim je bila izdana negativna odločba so v skladu z zgornjim členom zakona o tujcih začele veljati določbe tega zakona dva meseca po preteku roka, v katerem bi lahko zaprosili za sprejem v državljanstvo RS oziroma od izdaje končne določbe. To pomeni, da so osebe, na katere se je to določilo nanašalo, 26. februarja 1992 uradno postale tujci. Vendar pa zakon o tujcih ni uredil prehodnega pravnega položaja državljanov SFRJ, ki se niso odločili za slovensko državljanstvo ali jim je bilo le-to zavrnjeno, zaradi česar so postali de facto tujci, ki prebivajo na ozemlju RS ilegalno in si morajo status tujca šele urediti (Dedić 2003, 43).

Na podlagi zakona o tujcih so te osebe uradno postale tujci in so posledično bile prenesene iz registra stalnega prebivalstva v evidenco tujcev. Ta prenos pa je imel za posledico izgubo stalnega prebivališča in s tem so postale te osebe »izbrisani«. Izbris je bil opravljen po uradni dolžnosti brez obvestila prizadetim. Tako zakon o tujcih ni bilo mogoče uporabiti tudi za državljane drugih republik SFRJ, poleg tega pa je bil izbris izveden na podlagi sklepa ministrstva za notranje zadeve, za katero vlada ni imela pooblastila. Njihov prejšnji status jim je bil odvzet

ali pa so zaprosili za slovensko državljanstvo in jim je to bilo zavrnjeno ali razveljavljeno in je to imelo za posledico izgubo stalnega prebivališča v Sloveniji.

Načelo nediskriminacije in enakosti tvorita izhodišče za varstvo temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter državljanskih pravic, načelo nediskriminacije pa je eno izmed temeljnih načel, ki omejujejo diskrecijsko pravico držav pri podeljevanju državljanstva (Dedić 2003, 28). Biti izbrisani pomeni nasilje, ki so ga doživeli posamezniki kot civilno izginotje in kulturo, ki se iz tega ustvarja. Gre za dejanje države in njene administracije, ki je pod kontrolo politične elite, gre tudi za vprašanja celotnega razumevanja države, državljanstva, pravic in razsodnosti državljanov in ter državljanskega aparata (Dedić 2003, 21).

4.3.2 Zakoni o dopolnitvi zakona o državljanstvu

Zakon o dopolnitvi zakona o državljanstvu (1991):

Ne glede na izpolnjene pogoje iz prejšnjega odstavka se vloga za pridobitev državljanstva RS zavrne, če je oseba po 26.6.1991 storila kaznivo dejanje (kazenskega zakonika SFRJ), uperjeno zoper Republiko Slovenijo oziroma druge vrednote, ki jih v skladu z določbo prvega odstavka 4. člena ustavnega zakona za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS varuje kazenska zakonodaja RS, ne glede na to, kje je bilo to dejanje storjeno. Če je za to kaznivo dejanje sprožen kazenski postopek, se postopek za pridobitev državljanstva prekine, dokler kazenski postopek ni pravnomočno končan. Ne glede na izpolnjene pogoje iz 10. člena zakona o državljanstvu (pridobitev državljanstva z naturalizacijo), se vloga zavrne tudi osebi, za katero so podani razlogi, da njen sprejem v državljanstvo RS predstavlja nevarnost za javni red, varnost ali obrambo države (glej 8. točka 10. člena zakona o državljanstvu).

Sklep vlade (1992):

Vlada ja sprejela sklep, da se stalno prebivališče prizna vsem tujcem, ki so imeli stalno prebivališče v Sloveniji na dan plebiscita, oziroma izbrisanim, pod pogojem da si sami pridejo urediti status tujca. Toda problem je nastal, ker veliko ljudi sklepa ni poznalo, ni bilo prisotnih v Sloveniji ali niso vedeli, da so izbrisani, ker niso dobili obvestila oziroma odločbe o izbrisu. Vlada pa je s sklepom posegla v pristojnost parlamenta.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o državljanstvu (1994):

Pristojni organ lahko osebo, ki prosi za naturalizacijo po 10. členu, po prostem preudarku sprejme v državljanstvo RS, če je to v skladu z nacionalnim interesom. Pri tem mora oseba izpolnjevati pogoje:

1. 5. točka zakona, ki se glasi, da mora prosilec obvladati slovenski jezik v taki meri, da se lahko sporazumeva z okoljem se spremeni, tako da mora oseba obvladati slovenski jezik v pisni in ustni obliki, kar dokaže z obveznim preizkusom (5. člen). Obvezni preizkus jezika opravi oseba, ki prosi za sprejem v državljanstvo, pred strokovno komisijo, ki jo imenuje Vlada RS in ki določi tudi kriterije za pisni in ustni preizkus znanja slovenskega jezika;
2. poravnane davčne obveznosti;
3. 2. točko zakona o naturalizaciji, ki pravi, da je eden od pogojev za pridobitev državljanstva predložitev odpusta iz dosedanjega državljanstva ali pa dokaz, da ga bo dobila, če bo sprejeta v državljanstvo RS, zamenja sprememba, da je ta pogoj izpolnjen, če je oseba brez državljanstva ali če dokaže, da ga po zakonu njene države izgubi s samo naturalizacijo. Če dokaže, da njena država ne daje odpusta ali da prostovoljno pridobitev tujega državljanstva šteje za nelojalno dejanje, ki je sankcionirano v njenih predpisih, zadošča izjava prosilca, da se odreka tujemu državljanstvu, če bo pridobil državljanstvo RS;
4. 12. člen zakona, ki pravi da slovenski izseljenec in njegov potomec do tretjega kolena v ravni črti in oseba, poročena z državljanom RS lahko z naturalizacijo pridobi državljanstvo RS, če dejansko živi v Sloveniji neprekinjeno vsaj eno leto in če izpolnjuje določene pogoje iz 10. člena, se spremeni tako, da lahko pristojni organ, če je to v skladu z nacionalnim interesom, po prostem preudarku sprejme v državljanstvo RS navedene osebe, če živijo v Sloveniji neprekinjeno vsaj eno leto in če izpolnjuje določene pogoje 10. člena zakona o državljanstvu. Te osebe lahko na posebno prošnjo izjemoma pridobijo državljanstvo, čeprav ne izpolnjujejo pogoja, da imajo odpust iz dosedanjega državljanstva ali izkaza, da bodo odpust dobili, če bodo v državljanstvo RS sprejeti, če s tem soglašajo Vlada RS (3. člen zakona o državljanstvu RS);

5. 13. člen zakona, ki se je glasil, da ne glede na pogoje 10. člena, lahko z naturalizacijo pridobi državljanstvo RS oseba, ki je že stara 18 let, če to koristi državi zaradi znanstvenih, gospodarskih, kulturnih, nacionalnih ali drugih pogojev, se spremeni, da lahko obstoj razlogov za pridobitev na podlagi mnenja pristojnega resornega organa predhodno ugotovi Vlada RS, ki sočasno lahko zahteva izpolnitev enega ali več pogojev iz prvega odstavka 10. člena zakona o državljanstvu (4. člen);
6. 16. členu zakona, ki se glasi, da organ, ki je izdal odločbo o pridobitvi državljanstva z naturalizacijo, lahko razveljavi odločbo v treh letih po njeni vročitvi, če se ugotovi, da je bila naturalizacija dosežena z lažnimi izjavami ali z namernim prikrivanjem bistvenih dejstev ali okoliščin, ki bi vplivale na odločitev, se doda novi drugi odstavek, ki se glasi: odločba se razveljavi tudi v primeru, če je bila oseba sprejeta v državljanstvo RS na podlagi zagotovila tuje države, da ji bo tuje državljanstvo prenehalo, če bo sprejeta v državljanstvo RS, če v roku navedenemu v odločbi o sprejemu, ne predloži dokaza, da ji je prenehalo njeno prejšnje državljanstvo (6. člen);
7. Pri prenehanju državljanstva z odvzemom, ki se glasi, da državljanu RS, ki dejansko živi v tujini in ima tudi tuje državljanstvo, se lahko odvzame državljanstvo RS, če s svojim delom škoduje mednarodnim ali drugim interesom RS. Za delo, s katerim škoduje RS, se šteje:
 - če oseba pripada organizaciji, katere aktivnost meri na rušenje ustavnega reda RS,
 - če oseba, kot pripadnik tuje obveščevalne službe škoduje interesom RS ali če tem interesom škoduje s svojim delom v državnem organu ali organizacije tuje države.Se doda:
 - če je oseba pogosti storilec kaznivih dejanj, ki se preganjajo po uradni dolžnosti in prekrškov zoper javni red,
 - če oseba kljub pozivu pristojnega organa odkloni izpolnitev z ustavo in zakonom predpisane dolžnosti državljana RS.
8. Odločbi, ki o odvzemu državljanstva RS, se lahko izjemoma izda brez udeležbe stranke v postopku, se doda:
 - šteje se, da ima oseba državljanstvo tuje države, če ima potno listino državljana tuje države ali če izvršuje vojaško dolžnost po predpisih te države ali če je zaposlena v državnem organu ali oboroženih silah tuje države (7. člen).

9. Doda se 28. člen:

Merila za ugotavljanje nacionalnega interesa pri sprejemu v državljanstvo v RS po 10., 12., 13. členu tega zakona ter za zavrnitev vloge za odpust iz državljanstva RS po četrtem odstavku 18. člena (prenehanje državljanstva z odpustom) določa Vlada RS. Vlada RS določa tudi merila za ugotavljanje pogoja iz 3., 4., in 8. točke 10. člena zakona o državljanstvu.

10. Doda se 39a člen:

Za državljana RS velja oseba, ki je imela na dan 23.12.1990 prijavljeno stalno prebivališče v RS ali od tega dne dalje neprekinjeno dejansko živi, če bi pridobila državljanstvo RS po 37. členu (37. člen: državljanstvo RS se dokazuje s potrdilom ali drugo javno listino o državljanstvu, ki jo izda organ, pristojen za vodenje uradne evidence, v kateri je vpisano državljanstvo osebe, ali za notranje zadeve pristojen organ občine, na območju katere ima oseba stalno prebivališče), pa je do 21.12.1950 pridobila državljanstvo druge republike nekdanje SFRJ, čeprav ni podala izjave po 37. členu zakona o državljanstvu FLRJ z dne 1.7.1946.

11. Oseba, ki uveljavlja priznanje državljanstva RS po prejšnji alineji, mora predložiti dokaze o tem, na kakšni pravni podlagi je bil opravljen vpis v državljansko knjigo v drugi republiki nekdanje SFRJ.

12. 41. člen: za državljana RS se do dopolnjenega 23. leta lahko z izjavo opredeli tudi v RS rojena oseba, starejša od 18 let, če je eden od njenih staršev bil ob njenem rojstvu državljan RS, vendar so se starši kasneje sporazumeli za državljanstvo druge republike nekdanje SFRJ.

Z zakoni o spremembah in dopolnitvah zakona o državljanstvu je bila državljanom nekdanjih republik otežena pridobitev državljanstva (na primer v primeru poznavanja jezika v pisni in ustni obliki), nekaterim pa je bila pridobitev celo poenostavljena (v primeru izseljencev in njihovih potomcev na podlagi njihovega etničnega porekla). Nekaterim pa je bilo državljanstvo tudi odvzeto, če je oseba pogosti storilec kaznivih dejanj oziroma v primeru prekrškov zoper javni red. Iz zakonodaje je razvidno, da je najbolj otežena pridobitev državljanstva prav državljanom nekdanjih skupnih republik.

4.3.3 Odločitve ustavnega sodišča o problematiki izbrisanih

Temeljna Ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije pravi: Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z ustavo RS in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami.

Odločitve ustavnega sodišča o izbrisanih:

1. december 1992: Razveljavitev 28. člena zakona o državljanstvu, ki je določal, da pristojnemu organu v odločbi, s katero zavrne prošnjo iz 10., 11., 12. člena, tretjega in četrtega odstavka 18. člena in 19. člena tega zakona, ni potrebno navesti razlogov, ki so ga vodili pri odločanju, ker je v nasprotju s 25. členom ustave, ki zagotavlja pravico do pravnega varstva, ter z načeli pravne države.
2. Leta 1994 je bila vložena ustavna pobuda, ki izpodbija zakon o tujcih.
3. Leta 1995 je bila vložena še ena ustavna pobuda.
4. 20. november 1995: Sodišče je določilo, da pobuda za razpis referendumu o odvzemu državljanstev RS, pridobljenih po 40. členu zakona o državljanstvu ni v skladu z ustavo, ker bi odvzem državljanstva z zakonom pomenil poseg v varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic, določeno v 35. členu ustave, in v pravico do osebnostnega dostojanstva in varnosti iz 34. člena ustave ter z načeli pravne države.
5. 4. februar 1999: Sodišče je ugotovilo, da je drugi odstavek 81. člena zakona o tujcih v neskladju z ustavo, ker ne ureja pravnega položaja oseb, ki so po poteku rokov iz drugega odstavka 81. člena postale tujec. S tem so bile povzročene kršitve načel pravne države, načela enakosti in v določenih primerih (odstranitve ali izгона) lahko tudi kršitve človekovih pravic in svoboščin, ki gredo po ustavi in mednarodnim pravom vsem osebam, ki zakonito prebivajo na njenem ozemlju ne glede na državljanstvo. Sodišče je ugotovilo, da se določbe zakona o tujcih, ki so se uporabljale kot zakonska podlaga za urejanje statusa državljanov drugih republik, ki niso pridobili slovenskega državljanstva,

ne bi smele uporabljati v njihovem primeru in da je bila aplikacija teh določb v nasprotju z ustavo. Zaradi napačne interpretacije zakona o tujcih, so bile te osebe postavljene v neenak položaj v primerjavi s tistimi tujci, ki so bili državljani tretjih držav, s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji v času uveljavitve zakona, s čimer je bilo kršeno načelo enakosti pred zakonom iz 14. člena ustave in enako varstvo pravic iz 20. člena ustave (Dedić 2003, 52).

6. Leto 1999: 81. člen zakona o tujcih vsebuje protipravno ustavno praznino. Ta zakon ni nikjer predpisal položaja in pravic nekdanjih državljanov, ki so imeli prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji. Nastopila je vladavina »dekretov« z navodilom o izvajanju zakona o tujcih, torej osebni dokumenti oseb, ki niso postali državljani, zanje ne veljajo več. Jugoslovanski potni list za slovenske državljane so veljali do 25. junija 1993, za izbrisane pa do 27. februarja 1992. Možnost za vladavino dekretov je bila takrat podana z uzakonitvijo pravne praznine. S pomočjo dekretov so ustvarili pravno izjemo. Izjema pa konceptualno izhaja iz izrednega stanja, katerega značilnost je suspenz temeljnih pravic (Agamben v Zorn 2005). Pooblaščen uradna oseba za notranje zadeve pa je lahko oseba, ki ni pridobila slovenskega državljanstva privedla do državne meje in jo napotila čez državno mejo, brez odločbe upravnega organa. To navodilo izgradi bistvo državne avtoritete, gre za vzpostavitev izjeme, ko se suverena odločitev, razlikuje od pravne norme in tako avtoriteta dokaže, da ne potrebuje prava, da bi ustvarila pravo (Agamben v Zorn 2005).
7. Leto 1999: Sodišče je razveljavilo določbo tretjega odstavka 40. člena, kolikor se nanaša na razlog nevarnosti za javni red, ker zakonodajalec za določitev tega dodatnega pogoja ni imel razloga, utemeljenega v prevladujočem in legitimnem javnem interesu, ki bi pretehtal varovano zaupanje v pravo.
8. 18. maj 2000: Razveljavitev prve, druge in tretje alineje 3. člena zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ, ker so pogoji za odpoved stalnega prebivanja strožji od pogojev za odpoved stalnega bivanja tujcev, s tem je kršeno načelo zaupanja v pravo iz 2. člena ustave in načelo enakosti iz drugega odstavka 14. člena ustave (Dedić 2003, 54).
9. Leta 2003 je državni zbor sprejel tehnični zakon, s katerim uredi izdajo dopolnilnih določb tistim, ki v Sloveniji že ves čas dejansko živijo in ki stalno prebivališče že imajo.

Z odločbami jim je priznано stalno prebivališče za nazaj. Sistemski zakon pa naj bi veljal za vse ostale, na katere se nanaša odločba in za tiste, ki so že pridobili državljanstvo ter njihove otroke.

10. 3. april 2003: Sodišče določi šestmesečni rok za odpravo neskladja, ker državljanom drugih držav SFRJ ne priznava stalnega prebivanja od 26.2.1992, ko so bili izbrisani, v katerem je zakonodajalec dolžan odpraviti neskladje. Določi tudi, da se status oseb, katerim je bil izrečen ukrep prisilne odstranitve zaradi neurejenega pravnega statusa v RS, posebej uredi.
11. Leta 2004 je bil predlagan tehnični (vrnitev statusa za nazaj tistim, ki so že uredili status) in sistemski zakon (za preostale »izbrisane«), ki bi odpravil neustavnost izbrisa. Tehnični zakon je bil zavrnjen (desne opozicijske stranke so mu ostro nasprotovale) .
12. Po volitvah 2008 je bil izdan podatek o številu izbrisanih in leta 2009 so bile izdane odločbe, ki so priznale status stalnega prebivališča za nazaj tistim, ki so v tem času že pridobili državljanstvo ali stalno prebivanje in jim s to delno odločbo urejajo neko obdobje za nazaj, kot je zahtevalo ustavno sodišče.

4.3.4 Vloga ustavnega sodišča

Ker ustavno sodišče lahko odpravi ali razveljavi sodbo vrhovnega sodišča (sodna oblast), razveljavi zakon (zakonodajna oblast) ali odpravi uredbo (izvršilna oblast), je ustavno sodišče v nekem smislu nova – četrta veja oblasti ali tudi nekakšna nadoblast nad tradicionalnimi tremi vejami oblasti. Zaradi dosledne izvedbe načela o pravni državi, oziroma o vladavini prava je ustavnemu sodišču priznan položaj oblastne veje »sui generis«, saj ta državni organ lahko odločujoče posega tako na zakonodajno in izvršilno kot tudi na sodno področje oblasti. Ustavno sodišče je vpeto v politični kontekst državne organizacije oblasti in zato je nemogoče izločiti iz njegovega delovanja vse politične elemente. Pravni in hkrati politični elementi v pojavnosti ustavnega sodišča so prisotni pri predlaganju in volitvah kandidatov, institucionalni funkciji sodišča, postopku sprejemanja odločitev ter sami naravi odločb ustavnega sodišča (Brezovšek in drugi 2008, 119). Vendar pa je prevladovanje pravnih elementov nad političnimi nujno potrebno (Novak v Brezovšek 2008, 119).

5 SKLEP

V 19. stoletju gre za zmago nacionalizma, določenega načina občutka razumevanja pripadanja. Za vzpostavitev stanja ali položaja v katerem skupnost tako na podlagi pisanih kot tudi na podlagi nenapisanih zakonov predpisuje ravnanje posameznika. Nacionalna država temelji na tradiciji omejevanja in izključevanja. Nastanek samostojne slovenske države, na primer tako ni le dokaz za to, da ljudje lahko postanejo domoljubi če se jim za to ponudi priložnost, temveč je predvsem potrditev prepričanja, da tudi po izpolnitvi nacionalnih teženj praviloma ostajajo zelo togi zagovorniki nacionalne ideje (Luthar 2007). Po osamosvojitvi je prevladala arhaična samo-identifikacija, ki temelji na izključevanju drugih. K temu je pripomogla odločitev avtorjev slovenske ustave, strank in parlamentarcev, ki so odločili, da državljanstvo določijo po t.i. narodnem načelu, to je, po načelu jezika in etnične pripadnosti, kar oteži pridobitev državljanstva priseljencem. V Sloveniji je, kot v večini postsocialističnih držav, po letu 1989 nastopila inflacija v tematizaciji nacionalne identitete, zaradi katere je proces diferenciacije (odmik od vsega, kar je predstavljalo bivšo državo) preglasil vse dotedanje integrativne prakse (mešani zakoni, prijateljstva,...). Če bi za pridobitev državljanstva v ustavi uporabili oziroma sledili teritorialnemu načelu, ki formalno ne priznava etnične skupnosti, temveč le državljane, ki državljanstvo pridobijo z rojstvom na ozemlju države, oziroma s postopki za pridobitev državljanstva, bi se mogoče izognili izbrisu (Luthar 2007, 8–37).

Slovenija je po obdobju socializma, v katerem je državljanstvo že bilo politično utemeljeno, na novo porazdelila ustavne politične pravice na osnovi etnične pripadnosti (Pikalo 2010b, 113). V okviru zakonodaje, ki zadeva Slovence, živeče v zamejstvu (opomba: dobesedno se termin zamejstvo po vzpostavitvi Schengenskega režima zdaj nanaša samo še na hrvaške državljane slovenskega porekla, saj drugje Slovenci ne živijo več »za mejo«) in po svetu, je Slovenija vpeljala koncept dvojnega državljanstva, ki je še zmeraj izrazito enosmerne narave v toliko, da močno lajša pridobitev dvojnega državljanstva etničnim Slovincem, ki so se rodili v drugih državah, močno pa pridobitev istega privilegija otežuje za tiste, ki so četudi morda celo rojeni v Sloveniji, pripadniki drugih etnij. Pričujoč problem se kaže ne samo na reševanju problema dvojnega državljanstva, ampak v celotni osamosvojitveni zakonodaji, ki je obravnavala pridobitev državljanstva v Sloveniji (Pikalo 2010b, 113).

Načelo za pridobitev državljanstva v SFRJ je bilo načelo krvne zveze, v nekaterih primerih kombinirano z načelom teritorialnosti oziroma z rojstvom in načelom prebivališča. Druga možnost je bila naturalizacija, ki je predvidevala, da se republiško državljanstvo lahko pridobi z enakimi pogoji kot za pridobitev zveznega državljanstva. Zato je ta temeljila na načelu enotnosti državljanstva, saj je vsak državljan SFRJ hkrati tudi državljan ene od republik. Prebivalci iz drugih republik nekdanje SFRJ so v Slovenijo prihajali že pred osamosvojitvijo, in sicer večinoma kot ekonomski migranti, ki so tu predstavljali delovno silo. Pred osamosvojitvijo je ta delovna sila pripomogla k razvoju industrije. Po osamosvojitvi so bila postavljena takšna pravila, da so nekaterim državljanom drugih republik nekdanje SFRJ otežili pogoje za pridobitev državljanstva.

V novonastali državi bi lahko državljani avtomatično pridobili državljanstvo ene od držav naslednic na podlagi stalnega prebivališča in pod določenimi pogoji. V Sloveniji smo bili priča od osamosvojitve naprej pogostim spremembam zakonodaje, ki urejajo državljanstvo, katere sem v nalogi tudi predstavila. Poleg zahteve etnične pripadnosti oziroma načela krvne zveze še zahteva po obvladovanju slovenskega jezika v pisni in ustni obliki (ki je bilo sicer leta 2002 spremenjeno z olajšavo, zaradi uskladitve zakona o državljanstvu v skladu z načeli Evropske konvencije o državljanstvu⁵) ter poskusi odvzema državljanstva osebam, ki so obdržali državljanstvo matične države in pridobili (po 40. členu zakona o državljanstvu) tudi slovensko državljanstvo. Z zakonom pa je vendarle mogoča pridobitev slovenskega državljanstva slovenskim izseljencem in njihovim potomcem do tretjega kolena. Izbris je poleg drugih imel za posledico tudi apartridnost, četudi je imel vsak državljan SFRJ tudi republiško državljanstvo, zato ker niso te osebe bile vnešene v registre matičnih republik. Kot razlog za nepodelitev državljanstva, pa je poleg drugih razlogov, bila navedena tudi nevarnost za obrambo in varnost Slovenije in kasneje dodana nevarnost za javni red, kar je nato ustavno sodišče razveljavilo. Poleg te razveljavitve je ustavno sodišče razveljavilo še nekaj zakonov oziroma izdalo kar nekaj odločitev, katere sem predstavila tudi v nalogi. Vendar pa, so se odločbe ustavnega sodišča vrstile neenakomerno, in sicer med letoma 1992 in 1995 so bile vloženi ustavni pobudi, vendar

⁵18. člen: v primerih državnega nasledstva bo vsaka država pogodbenica v zadevah, povezanih z državljanstvom, spoštovala načela vladavine prava, pravila, ki se tičejo človekovih pravic in načela v 4. in 5. členu te konvencije. 20. člen: državljani države predhodnice, ki običajno živijo na ozemlju, nad katerim je suverenost prenesena na državo naslednico, in ki niso pridobili njenega državljanstva, imajo pravico ostati v tej državi; te osebe na katere se nanaša ta paragraf imajo enake socialne in ekonomske pravice kot državljani (Evropska konvencija o državljanstvu).

do leta 1995 ustavno sodišče ni izdalo nobenih odgovorov oziroma odločb. Nastajanje državljanstva novonastale države je odraz dela političnih predstavnikov, njihove odgovornosti, da navsezadnje ustvarjajo državljansko kulturo. Po volitvah 2008 je bil izdan podatek o številu izbrisanih in leta 2009 so bile izdane odločbe, ki so priznale status stalnega prebivališča za nazaj tistim, ki so v tem času že pridobili državljanstvo ali stalno prebivanje in jim s to delno odločbo urejajo neko obdobje za nazaj kot je zahtevalo ustavno sodišče.

Po vstopu Slovenije v Evropsko unijo oziroma vstopu v nadnacionalno državljanstvo se je odprla nova dimenzija državljanstva. Slovenija je postala del značilne retorike državnega »reševanja« migracijskega vprašanja (v tem primeru izbrisani oziroma osebe brez statusa so opredeljene kot migranti) v državah Evropske unije, ki vključuje »boj zoper ilegalne migracije«. Te so pogosto povezane z bojem proti kriminalu, katerega povezujejo z begunci in nelegalnimi prehodi mej. Slovenija je tudi prek izbrisa in njegovega izvajanja na svojem ozemlju prilagodila evropski migracijski režim (Zorn 2005, 264). Diskurz boja proti nelegalnim migracijam je komaj prikrit stalen boj proti ljudem iz neevropskega, nezahodnega sveta, še zlasti proti (potencialnemu) delavskemu razredu s teh področij. Z represijo (policije, vojske) oblast ohranja red in s tem obstoječo gospodarsko ureditev. Ena od možnih interpretacij katero bi izpostavila je ta, da gre za globalne razmere neenakosti, nakopičene z razvojem svetovnega kapitalističnega sistema. Immanuel Wallerstein prikaže, da je ključna značilnost razvoja kapitalističnega sistema hierarhija med področji (globalnim Zahodom ali Severom in globalnim Jugom), jedrom in periferijo tega sistema. Nekatera področja so vedno ustvarjala dobiček na račun drugih. Ena od strategij za ohranjanje neenakosti v plačah oziroma ceni delovne sile v svetovnem merilu je imigracijska kontrola in diskurz boja proti nelegalnim migracijam. Svetovna etnizacija delovne sile je notranja značilnost kapitalističnega sistema (Zorn 2005, 265). Struktura kapitalistične družbe pa ja zastavljena tako, da ima kapital ključno vlogo v tej družbeni strukturi. Država mora zagotavljati takšna pravila, da se struktura kapitalistične družbe ohranja. Kapitalistična država je v službi ohranjanja te strukture. Privatna lastnina je temelj s katero stoji in pade kapitalistični sistem in v interesu države je, da je akumulacija kapitala čim večja, da lahko ta sploh deluje. Vloga države v neoliberalizmu je vsekakor spodbujanje tržne ekonomije. Negri in Hardt (2000, 116) poudarjata, da gre za zmote nacionalne osvoboditve, da držav in suverenosti pravzaprav ni več, v funkciji vlade je le še logika kapitala. Trdita, da sta bili nacionalna in ljudska suverenost

produkt graditve nacionalne identitete, ko je nacija postala pogoj možnosti vsega človeškega delovanja in samega družbenega življenja, danes pa ta koncept (in s tem koncept državljanstva) nima več prave pojasnjevalne moči (Hardt in Negri 2000, 92–94).

6 LITERATURA

--- 1997b. *Kaj je politika?: kompendij sodobnih teorij politike*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2007. *Mi, državljani Evrope?: meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Založba Sophia.

--- 2010b. *Nova državljanstva v dobi globalizacije*. Ljubljana: Založba Sophia.

Balibar, Etienne. 2004. *Strah pred množicami: politika in filozofija pred Marxom in po njem*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Bibič, Adolf. 1997a. *Politološki preseki: civilna družba in politični pluralizem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Brezovšek, Marjan, Haček Miro in Zver Milan. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Dedić, Jasminka, Jalušič Vlasta in Zorn Jelka. 2003. *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut, inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Deželan, Tomaž. 2009. *Relevantnost tradicij državljanstva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Končina, Nada. 1993. *Zakon o državljanstvu Republike Slovenije s komentarjem*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.

Kopač, Anja. 2005. Od brezpogojne k pogojevani državi blaginje: spremembe znotraj koncepta državljanstva. *Družboslovne razprave XXI* (49/50) 51–64.

Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija: uvod*. Ljubljana: Krtina.

Luthar, Oto. 2007. *Misliti domoljubje = misliti s svojo glavo*. Dostopno prek: http://www.drzavljanska-vzgoja.org/Portals/0/Dokumenti/clanki/Luthar_DMG_3.pdf (10. september 2011).

Marshall, T.H. 1950. *Citizenship and social class: and other essays*. Cambridge: University press.

Negri, Antonio in Michael Hardt. 2000. *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.

Pikalo, Jernej. 2010a. *Državljanstvo in globalizacija: K državljanski vzgoji za sodobni svet*. Ljubljana: Založba Sophia.

- Polič, Vasilij. 1997. *Državljanstvo: statusna stanja človeka in državljana v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Center Marketing International.
- Rizman, Rudi. 1980. *Marksizem in nacionalno vprašanje: razvoj temeljnih koncepcij o narodu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rousseau, Jean Jacques. 1962. *Družbena pogodba*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toplak, Cirila in Žiga Vodovnik. 2011. *Nov(o) državljan(stvo)*. Ljubljana: Sophia.
- Zahteva za razpis referendumu 40. čl. Zakona o državljanstvu RS (ZDRS)*. Ur. l. RS 1/95-I (20. november 1995).
- Zakon o dopolnitvi zakona o državljanstvu RS (ZDRS)*. Ur. l. RS 1/1991. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO13.html (1. september 2011).
- Zakon o državljanstvu Republike Slovenije RS (ZDRS-UPB2)*. Ur. l. RS 24/2007. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO5130.html (9. marec 2007).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS (ZUSDDD)*. Ur. l. RS 149/09. Dostopno prek: <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/49E4531C3C982042C12577430047650D> (19. marec 2009).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o državljanstvu RS (ZDRS-C)*. Ur. l. RS 13/1994. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO923.html (3. september 1994).
- Zakon o tujcih RS. RS (Ztuj)*. Ur. l. RS 1/1991. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r09/predpis_ZAKO1479.html (25. Junij 1991).
- Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji. (ZUSDDD)*. Ur. l. RS 61/1999. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r06/predpis_ZAKO1586.html (18. maj 1999).
- Zorn, Jelka. 2005. *Strategije izključevanja begunk, beguncev oziroma prosilcev za azil in oseb brez statusa*. *Socialno delo* 44 (4-5): 259-276.

